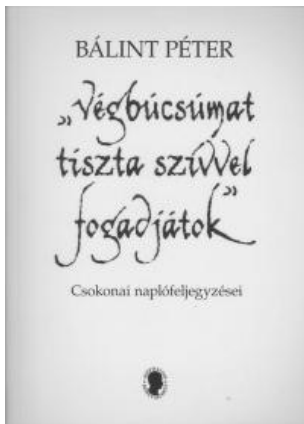

Bálint Péter: „Végbúcsúmat tiszta szívvel fogadjátok”

CSOKONAI NAPLÓFELJEGYZÉSEI

**Széphalom Könyvműhely
Debrecen, 2007
290 oldal, 2600 Ft**

Az életrajzi regény a XX. századi lektúrirodalom egyik leg-sikeresebb műfaja: ha Harsányi Zsolt Liszt Ferencről, vagy Passuth László történelmi nagyságokról írt ebben a műformában, akkor a hiteles korfestés és a nemes ismeretterjesztés feladatát ötvözte a művészi felidéző erővel és stiláris nyelvrekonstruáló teljesítménnyel. A mai prózaírók közepnemzedékéhez sorolható debreceni Bálint Pétert egészen más ambíciók hajtják, így vélhetően nem is lesz művéből bestseller. Holott jó olvasmány a „Végbúcsúmat tiszta szívvel fogadjátok”, Bálint Péter pedig az életrajz felkészült elbeszélője: megbízhatóan ismeri a Csokonai-szakirodalmat, a kort, nagy szakértelemmel mutatja be az apa hirurgusi tevékenységét, vagy a Diószegi nagyapa Nagy-Hatvan utcai szabóműhelyét. Választott fikciója az, hogy az életére visszatekintő Csokonai közvetlenül halála előtt (mintegy közeli halálát megérezve) átgondolja-felidézi mindazt, amit életéből nem is annyira említésre méltónak, mint inkább meghatározónak tart. Bálint Péternek tehát különleges azonosulásra kell koncentrálnia. Nem az irodalomtörténet, nem is a pletyka-szintű érdeklődés szempontjaihoz igazodik, hanem azt igyekszik kitalálni, hogy mi mutatkozhatott volna fontosnak a debreceni költő-zseni számára a halál előtti számadás pillanataiban.

Természetes, hogy ehhez le kell írni a családot, a kisiskolás éveket, az irodalommal, a nagy európai gondolkodókkal való megismerkedés stációit, s ebben a tekintetben Bálint Péter finom intuíciójú „nyomozó”. Ismer minden elérhető forrást, dokumentumot, de szükségképpen fő eligazítója magának a költőnek az életműve, versei, levelei stb. Elolvassa Csokonai olvasmányait, megidézi a korabeli Debrecen, műhelyeivel és utcáival, felvilant nagy városvezető személyiségeket, akik a magyar puszták közepén is egy összeurópai politikai játszamához kénytelenek igazodni. (Nemcsak a magyar jakobinus összeesküvés vonatkozásában, hanem a napóleoni háborúk idején sosem tapasztalt válságot megérő Habsburg-birodalom részét alkotó magyar „játéktér” meghatározottsága folytán.) De „vall” a költő legbelső titkairól, szerelmi élményeiről is. (Ezek rajzában Bálint Péter azokhoz húz, akik a bohém gesztusok mögött egy alapvetően gátlásos, „mizantróp” géniust szeretnek látni Debrecen homokján Versailles-t álmodni.)

Bálint Péter igazi bravúrja azonban az, hogy Csokonai mellett édesapjának, nagyapjának, édesanyjának, barátainak ön- és helyzetértékelését is hihetően adja vissza. Nem értetlen közöny áll itt szemben a meg nem értett zsenivel, nem kisszerű intrikák béklyózzák a kor legnagyobb poétáját, hanem mindenkinek megvannak a maga racionálisan és etikai-lag is megindokolt érdekei és szándékai. Maga Csokonai is tud gyarlóságairól, életigénye azonban egy kivételes tehetségnek az önkibontakoztatás parancsához igazodó viselkedéséből érthető meg. A halál előtti pillanat perspektívája garantálja őszinteségét: ennek a spontaneitásnak a folyománya, hogy a színes emlékek mellé igen súlyos műveltséganyag kerül a szövegbe, a hétköznapi és anekdotikus fordulatok (miképp felejtett ott csapot, papot) mellett a Rousseau-val, Voltaire-rel társalkodó alany vallomása ez.

Egy nagy költőnek „tulajdonított” fiktív önéletrajz egyik legkényesebb pontja a nyelv, a gondolkodás, a fantázia „rekonstruálása”. Bálint Péter ritka empátiával igyekszik látvány és önsorsélmény összefüggéseit keresve már-már a költői alkotás titkaiba avatni be. Amikor például arról ír, hogy a havas udvaron anyja egy galamb nyakát vágja el, hogy beteg fiának gyógyító levest főzzön, s a galamb „vékony csíkban kibuggyanó vérét a hora csepgette”, akkor ez a vérhányást idézi fel: „az artériákból feltörő vérről fantáziáltam”. Alig lehetne nehezebb feladatot elképzelni, mint egy zseniális költő észjárásának, nyelvalkotásának, képzeletjátékainak kikövetkeztetését, s Bálint Péter ezt derekasan oldja meg. Könyvének nincsenek hamis, erőlködő hangjai, s hiteles minden a beállított világ arányai és erőterei szerint.

Akkor forrósodik fel azonban leginkább az elbeszélő hangja, amikor olyasmiről beszélteti Csokonait, ami a XXI. század elejének (esetleg Bálint Péternek) is eleven kérdése. Például a magántulajdon-ellenes rousseau-i elvekről, melyek a XIX–XX. századi szocialista tanokban éltek tovább. A protestantizmusról, annak debreceni „kálomista” változatáról, mely történelmi körülmények folytán vált rideggé, puritánná, ezáltal elpusztíthatatlanná, de amelynek a XXI. században tovább vezető útjához a hűségnek és az újragondolásnak a dialektikája szükségeltetik. Debrecen viszonyáról író szülőitjeihez, mely a segítségnek és az elutasításnak, a megbecsülésnek és az idegenkedésnek mindig új vegyülékét hozza Csokonai után is. A kivételes tehetségnek és az átlagemberi normáknak az ütközéséről egykor s immár kétszáz éve. Bálint Péter ezekkel a megelevenítő (nem aktualizáló) effektusokkal teszi művét igazán érdekessé és elgondolkodtatóvá.

Magának a „Csokonai-kérdés”-nek az exponálásában higgadt, igazságszerető. Jól látja, hogy Csokonai és a Kollégium konfliktusában a költő éppen nem vétlen, s nagy elhithető erővel és metsző logikával bizonyítja: Csokonai nem is akarta, nem is tudta volna végigjárni a Kollégiumot elvégző, nyugaton továbbtanuló, utóbb professzorrá váló társainak útját. Az iskolából való eltávolításában volt kisszerű irigység éppúgy, mint a Kollégiumot féltő óvatosság. De Csokonai Sárospatakon nyugodtan befejezhette volna ott elkezdett jogi tanulmányait, kérhette volna visszavételét a debreceni Kollégiumba is, de mi már tudjuk, hogy nemcsak József Attilának, de a polgári normákat komolyan vevő Aranynak, s Kosztolányinak sem volt ereje (türelme?) tanulmányai elvégzéséhez. Bálint Péter Csokonaija ugyanilyen őszinte Lilla-ügyben is: „Olyan makacs, a poézistól és az olvasástól eltántoríthatatlan, elmélázó, szalmaláng természetű és látomásokra fogékony figura vagyok, hogy képtelen lettem volna megmaradni egy falusi parókián, egy tanítói házban... Köntörfalazás nélkül mondom: alkalmatlan vagyok a családfenntartó szerepre.”

